ئەزموونی شیعری فیمینیزمی کوردیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا
(شیوەزاری کرمانجی ناوەڕاست ۱۹۸۰-۲۰۱٤)

پ.د.هیمداد حوسێن بەکر م.ی.گولباخ حسین
کۆلیژی پەروەردە
زانکۆی سەلاحەددین

کلیله وشەکان: ئەزموون،شیعر،فیمینیزم،کوردی،رۆژهەڵاتی کوردستان

پێشەکی

ڕۆژهەڵاتی کوردستان یەکێکە لە چوار پارچە دابەشکراوەکەی کوردستان، هەرچەندە ئێمە لەگەڵ دابەشکردنی ئەدەب و شیعری کوردیدا نین، بەڵام ئەوە ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە، کە هەر بەشێک لەو چوار بەشەی کوردستان کەوتووەتە ژێر کاریگەری زمان و کلتوور و فەرهەنگ و ئەدەبیاتی وڵاتە داگیرکەرەکانەوە. ئەدەب بەتایبەت شیعر، کە زادەی هەست و سۆز و هەڵقوڵاوی دەروونی مرۆڤەکانە، ڕەنگدانەوەی باری کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگی و کەتواری کۆمەڵە، بۆیە لە بەرهەمی شیعری شاعیرانی ڕۆژهەڵاتدا تایبەتمەندی و خاسیەتی جیاکەرەوەی لە بەشەکانی دیکەی کوردستانی تێدایە بەتایبەت لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێرانەوە، واتە لەپاش قۆناغی کلاسیزمی شیعری ڕۆژهەڵات، بە پێویستمان زانی ناونیشانی توێژینەوەکەمان بکەین بە (ئەزموونی شیعری کوردیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کرمانجی ناوەڕاست۱۹۸۰-۲۰۱٤) وەکو بابەتێکی نوێ، ناساندن و پیشاندانی ئەزموونی شاعیران و ئاشنابوون بە شیعری ڕۆژهەڵات و پێوەندی و یەکانگیری لەگەڵ ئەدەبیاتی هەر چوار پارچەی کوردستان بە مەبەستی گەیاندنی پەیامی نەتەوەیی کورد یەک نەتەوە یەک زمان و یەک ئەدەب، کە ئەدەبی گشتییە (ئەدەبی کوردی) لەناویدا شیعری کوردی دەگرێتەخۆ.

مەبەست لە ئەزموونی شیعرییش جیهانبینی شاعیرە بۆ تاقیکردنەوەکانی لە بواری شعرییەتی ئەدەبدا، بەو واتایەی کە هەوڵدانە بۆ بەکارهێنانی هەندێ ئامرازی هونەری بۆ

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

بەرهەمهێنانی دەقێکی ئەدەبی جیاوار لە دەقێکی ئاسایی. کەواتە ئەزموونی شیعریی جیاواز لە وشە فەرهەنگییەکەی ئەو ڕۆشنبیرییە کەڵەکە بووەیە، کە لە ڕێگای بینین و بیستن و خەیاڵەوە بۆتە ڕێپیشاندەر بۆ ئەدەبییەتی شیعر. ئەگەر بە تێڕوانینێکی گشتی لە ئەزموونی ئەزموونی شیعری کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڕوانیین، ئەوا هەموو ئەو تاقیکردنەوانە دەگرێتەوە، کە شاعیران لەم ماوەیەدا لە ڕووی ڕوخسار و ناوەڕۆکەوە ئەزموونیان کردووە.

لە میتۆدی ئەم توێژینەوەیەدا ڕێبازی مێژوویی وەسفی شیکاری (التكامل)یمان بەکارهێناوە، بۆیە بە ناچارییەوە زنجیرەی ڕووداوی مێژووییمان لەبەرچاوگرتووە.

سنووری توێژینەوەکەمان لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێران (١٩٧٩)ەوە دەست پێدەکات و ئەزموونی شیعری فیمینیستی ڕۆژهەڵات تا ساڵی (٢٠١٤) دەگرێتەوە.

هۆی هەڵبژاردنی بابەتەکە بە هۆی نەبوونی باسێکی ئەکادیمی بەو ناونیشانە (ئەزموونی شیعری کوردیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کرمانجی ناوەڕاست١٩٨٠-٢٠١٤) بوونی چەند زار و شێوەزاری جیاواز لە ڕۆژهەڵاتدا بەوێنە (کەلهوڕ، لەکی، بەختیاری، هەورامی...)تەنها زاری کرمانجی ناوەڕاستمان وەرگرتووە،هەروەها بە دەستنیشانکراوی تەنها (ئەزموونە شیعری فیمینیستی کوردی)مان دەسنیشانکردووە، چونکە چەندین شاعیری کورد هەن، کە بە زمانی فارسی دەنووسن لە دەرەوەی سنووری باسەکەماندان ئاماژەمان پێنەکردوون.

گرفتی لێکۆڵینەوەکە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بەهۆی فشاری دەسەڵاتەوە شاعیران ڕێگەیان پێ نەدراوە بەرهەمەکانیان لە کاتی خۆیدا بڵاوبکەنەوە یان بڵاونەکراوەتەوە، بۆیە ناچار ماوەیەکی زەمەنی (١٩٨٠- ٢٠١٤) درێژمان دەستنیشان کردووە بۆ بە دەستخستنی زۆرێک لە بەرهەمی شاعیران، ئەمەش گرفتێکی گەورە بوو لە کەمی سەرچاوە و کتێبی چاپکراو، بۆیە زۆر جار پەنامان بۆ سایت و وێبلاگی نووسەر و شاعیران و کتێبی (PDF) بردووە.

سوود و گرنگی لێکۆڵینەوەکەمان لەوەدایە هەنگاوێکی سەرەتا و ئەزموونێکی نوێی شیعری هاوچەرخ و نوێی ڕۆژهەڵاتە، کە وەک پێویست ئاوڕی لێنەدراوەتەوە، نامەی ئەکادیمی و بابەتی زانستی لەسەر نەنووسراوە. ئامانج ناساندنی ئەزموون و بەرهەمی شاعیرانی ئەو قۆناغەیە.

بنیاتی توێژینەوەکە لە پێشەکییەک و دوو بەش و ئەنجامەکان پێکهاتووە.بەشی یەکەم ئەم تەوەرانەی لەخۆگرتووە، چەمک و پێناسە و سەرهەڵدانی فیمینیزم و مێژووی بزوتنەوەکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.لە بەشی دووەمدا تەوەرەکانی
فیمینیزم و ئیرۆتیک لە شیعریی ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستاندا پراکتیزەکراوەو نموونە لە ئەزموونی لە شیعری ژنان وەرگیراوە.

لە کۆتاییشدا ئەو ئەنجامانەی لە ئاکامی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا بەدەست هاتوون بە کورتی و بە پوختی خراونەتەڕوو.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

١-١: فیمینیزم چەمک و پێناسە و سەرهەڵدان:

بزوتنەوەی فیمینیزم وەکو زاراوەیەک سەرەتا لە ڕۆژئاوادا لەنێو زانست و فەلسەفە و ئایدۆلۆژیا و زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا دەرکەوت، دواتر وەکو چەمکێکی زیندوو خزایە نێو ئەدەبیات و لەگەڵ بزاڤە ڕۆشنبیری و ئایدیالیستییەکاندا، چەندین جۆر و لقی لێ جیابوویەوە و بووبە دیاردەیەکی جیهانی. ((فیمینیزم چ وەک بزاڤێکی کۆمەڵایەتی، چ وەک کۆمەڵە بیر و هزرێک، کە شەرعییەت بەو بزاڤە دەبەخشێ، نموونەی کردەیەکی بەکۆمەڵە)) (حومەیرا موشیر زادە، ٢٠٠٥، ل١١).

زاراوەی فیمینیزم (Feminism) وەکو زۆرێک لە چەمکەکانی دیکە ((وشەیەکی لاتینییە لە وشەی فیمینیا (Feminia)ەوە هاتووە، کە بە واتای ئافرەتە، کەواتە (Female)یش هەر لەو وشەیەوە هاتووە، کە ماناکەی (مێ) دەکات و واتا لە بنەمادا دەکرێ وشەکە (Female) لە فیمینیزم (Femalesm) هاتبێت... سەرجەم واتاکان خربوونەوە لەدەوری مێ لەخۆدەگرن)) (کازیوە سالح، ٢٠٠٥، ل٢٢). وەکو بەکارهێنانی وشەکەش بۆ ((یەکەم جار لە ساڵی (١٨٧١) لە نووسراوێکی پزیشکیدا بۆ ڕاڤەی ڕاوەستان لە گەشەی ئەندامەکان و لێهاتووی سێکسی پیاوانێکی نەخۆشدا بەکارهێنرا)) (جیەن فریدمەن، ؟، ل٧). واتە یەکەم جار لە زانسنی پزیشکیدا بەکارهاتووە، لە پاشان وەکو بزووتنەوە و قوتابخانەیەکی نوێ لە فەرەنسادا دەرکەوت و ((لە ساڵی ١٨٧٣ز دا هاتە ناو فەرهەنگی وشەی فەڕەنسییەوە، بە مانای ئەو قوتابخانە و مەکتەبەی، کە بۆ سەندنەوەی ماف و ئازادی ژنان خەبات دەکات)) (عەباس ساڵح عەبدوڵلا، ٢٠٠٩، ل٤٦)، بەڵام وەکو بزووتنەوە و شۆرشێکی فیمینیستی و چەمکێکی سیاسی ((سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەیەی کۆتایی سەدەی هەژدە، زاراوەی خەباتی فیمینیستی یەکەمین جار لە ساڵی ١٨٩٠ دا لە ژمارە ١١ ی ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانە بەناوی (Lafrondo) دەردەچوو لەلایەن (MargueriteDuranda) بەکاربراوە ، لە ئینگلستان و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پێشتر فیمینیزم مانای ژنانە، یان سیفەتی ژنانەی دەدا، هاوکات خەبات بۆ وەدەسهێنانی مافەکانی ژن بە مەنیزم ناوبرا، ڕێکخراوەکان، کە کاریان بۆ ئەو مەبەستەش دەکرد پێیان دەگوترا (بزووتنەوەی مافی ژنان)، جەختیان لە بەدەستهێنانی مافە مەدەنییەکان دەکرد)) (مهاباد قەرەداغی، ٢٠١٣، ل٩).

بزاڤی فیمینیزم لە ئێستادا و لە دونیای گلۆباڵیزەیشندا بزاڤێکی جیهانییە، هەڵگری واتا و ئامانج و هەرمانی شناسی ژنێتی و کێشە و گرفتەکانی ژنانە لە سەرانسەری جیهاندا، ((لە هەموو شوێن و کاتێکدا بزووتنەوەی ژنان کاردانەوەی کێشەی ژنان بووە)) (سالار حمەعەلی مستەفا، ٢٠١١، ل٢٩) ئەم دیاردەیەش یەک دەنگی و یەک هەڵوێستی ژنان دووپاتدەکاتەوە لە هەر کوێیەکی جیهاندا بن و هەوڵی بەردەوامییان لە نەهێشتنی جیاوازی ڕەگەزی و جێندەری و یەکسانی لە کایە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابورییەکاندا، هەروەها گەڕانەوەی پێگە و شوناس و ماهییەتی ژن بوون وەکو تاکێکی کۆمەڵ بۆ نێو کۆمەڵگە، چونکە ((فیمینیستەکان باوەڕیان

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

وابوو، کە پێگەی نزمی ژنان نە سروشتییە و نە کۆنترۆڵکراوە، بەڵکو بەرهەمێکی کۆمەڵە)) (سۆزان ئالیس واتکینز، ۲۰۱۰، ل۱۱٦).

فیمینیزم دەلاقەیەک بوو بۆ ڕوانین و دنیابینی و دۆزینەوەی ناسنامە و پێوەندییەکانی خود بەوی دیکەوە لە ڕوانگەی خەبات و چالاکی و هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی کێشە و گرفتەکانی ژنان. ((بزووتنەوەی فیمینیستی بزوتنەوەیەکی شۆڕشگێڕی گۆڕانکارییە و ئامانجی لەناوبردنی هەموو ئەو شتە هەڵە و باوانەیە، کە لە کۆمەڵگەدا هەن و بە هۆیانەوە ژنی پەراوێز خستووە و لەم ڕێگەیەوە دەتوانێت ژن و بارەکەی بکاتە بارێکی کارا لە کۆمەڵگەدا)) (بزوتنەوەی فیمینیزم، ۲۰۱۵،ل۹).لە ئەنجامی جیاوازییە کۆمەڵایەتی و چینایەتیانەی، کە کۆمەڵ و کلتوور بە پێگەی ژنیان بەخشیووە، جگە لە هەوڵدان و کارکردن بۆ نەهێشتنی جیاوازییە جێندەرییەکان، فیمینیست ((ئەڵتەرناتیڤی یەکسانی و هاوسەنگی نێوان نێر و مێ دەخاتەڕوو)) (مهاباد قەرەداغی، ۲۰۱۰، ل۲٦).

چەمکی فیمینیزم لە سەدەی بیستەم و لە ڕۆژئاوادا زیاتر لە چەمکە باوەکانی تر بووە جێی مشتومڕ و گفتوگۆی نووسەران و لێکۆڵەران، زۆرێک لە نووسەران و بیریاران لە دید و ڕوانینی خۆیانەوە پێناسەی تایبەتییان بۆ بزووتنەوەی فیمینیستی لە سەردەم و قۆناغە جیاوازەکاندا هەبووە و چەندین جۆر و لقی لێ بووەتەوە و ئایدیای جیاوازی لەخۆگرتووە. ((فیمینیزم وەک ڕەوتە فیکرییەکە بناغەی بۆچوونەکانی لە زۆربەی زانستەکانی تر وەرگرتووە... زۆرجار وا پێویست دەکات لە ڕەوتەکانی فیمینیزمەوە بۆ پێناسەکردنی بزووتنەوەکە بگەڕێین)) (ئەڤین ئاسۆس حەمەعەبدوڵلا،۲۰۱۳، ل۷)، بەڵام ئامانجی هەموویان ((ئەوەیە ئەم بۆچوونە بگۆڕێ، کە نزم و ژێردەستە لە ژن دەڕوانێ. جووڵانەوەی فیمینیزم بە دوای ئەوەدا دەگەڕێ، کە بوارێک بڕەخسێنێ بۆ ئەوەی ژنان پێناسەی خۆیان بکەن، بەها تایبەتییەکانی خۆیان فۆرمەڵە بکەن و لە مەیدانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و زانستی ڕۆشنبیرییەکاندا دەنگی خۆیان بەگوێی کەسانی دیدا بگەیەنن)) (نوشین ساهندە،۲۰۰٦،ل۱۷).

بەشێوەیەکی گشتی نووسەران سەرەتای بزووتنەوەکە بە سێ شەپۆل و قۆناغی جیاواز ناو دەبەن لەوانەش: ((شەپۆلی یەکەم یان نەوەی یەکەم لە ساڵی (۱۸٤٥-۱۹٤٥) بەردەوام بووە، شەپۆلی دووەم یان نەوەی دووەم لە (۱۹٤٥-۱۹۹۰)، شەپۆلی سێیەم یان نەوەی سێیەم لە (۱۹۹۰)ەوە دەست پێدەکات تا ئێستاش بەردەوامە)) (بڕوانە: س.پ: ل۱٦-۱۷).

هەروەها چەند جۆر و ڕەوتێکی فیمینیزمی دەرکەوتن، وەکو فیمینیزمی (مارکسی، سۆشیالیستی، ڕادیکاڵی، وجوودی (بونگەرایی)، پۆست مۆدێرن (پاش نوێگەری)، سایکۆلۆژی، ئەنارشیست (هەڵوەشێنەر)، تیۆری فیمینیزمی ڕەش، تیۆری فیمینیزمی هونەری، ئیسلامی و کریستیانی، فیمۆکراتی (فیمینیست و دیموکراتی)، تاکڕەوی، ماتریاڵی، سایکۆلۆژی، جوداخواز، سیکسی پۆزەتیڤ) . کە هەریەکەیان لە ڕوانگە و ئایدۆلۆژی قوتابخانە و ڕەوت و ڕێبازەکەی خۆیەوە لە فیمینیزمیان ڕوانیوە و پێناسە و واتا و چەمکی نوێ و جیاوازیان پێ بەخشیوە.

e-ISSN (2522-7130)   p-ISSN (2410-1036)

فیمینیزم لەپاش گەشەسەندن و جێگرتن لە نێو زانست و کایە کۆمەڵایەتییەکاندا بە شێوەیەکی کاریگەر و ڕاستەوخۆ لەنێو ئەدەبیاتدا دەرکەوت، سەرهەڵدان و پەیدابوونی قەڵەمی ژن لە بواری ئەدەبیاتدا هاوکاتە لەگەڵ سەرهەڵدانی چەمکی فیمینیزم لە ئەدەبدا، جیاواز لە ناوەرۆکە ئەدەبییەکانی تر، فیمینیزم لە ئەدەبیاتدا سەرەتا لە پەخشان (وتار و کتێب)دا، پاشان لە ژانرەکانی شیعر و چیرۆک و ڕەخنەی ئەدەبییدا دەرکەوت، ((دەسپێکی ئەو ڕەوتەش دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای سەدەی بیستەم، دیارترین دەرکەوتووی ئەو بوارە "سیمۆن دی بو ڤوار"ە)) (کازیوە ساڵح، ٢٠٠٥، ل٧)، کە فەیلەسوفێکی بە ناوبانگی فرەنسییە، بەتایبەت لە دوای دەرچونی کتێبی (ڕەگەزی دووەم) لە ساڵی (١٩٤٩)دا، دەنگدانەوەیەکی جیهانی هەبوو، بەناوبانگترین ڕستەش، کە بووبە دروشمی فیمینستەکان ئەوەیە، کە دەڵێت: ((مرۆڤ بە ژنی نایەتە دنیاوە، بەڵکە دەبێت بە ژن)) فیمینیست وەکو چالاکی و بزوتنەوەیەکی ژنانە لە فرەنسا سەری هەڵدا، ئەویش بەهۆی زەمینەسازی و ئەو بەستێنەی لەدوای شۆڕشی فرەنسییەوە هاتبووە ئاراوە، ژنانیش توانییان دەنگی نارەزایی خۆیان هەڵبڕن و بانگەشەی یەکسانی و دادپەروەری بکەن، هەروەها بەشداری کایە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیرییەکانیان دەکرد.

٢-١: بزووتنەوەی فیمینیزم لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا:

بزووتنەوەی فیمینیستی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراستدا، سەرەتاکەی لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا دەرکەوت. هەرچەندە فیمینیزم دیاردەیەکی جیهانییە و سەدا و دەنگی ژنانی ژێردەستە و ماف خوراوە، بەڵام ((فیمینیزم ڕەوتێک نییە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر وەک خۆی بگوازرێتەوە)) (عەبدوڵلا، ٢٠٠٩،ل٥٠)، بۆیە لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتدا، بەهۆی باری ژینگەی کۆمەڵایەتی و ئاینی و کلتووری و دواکەوتووی کۆمەڵەوە، درەنگتر بزوتنەوە و ڕێکخراوە فیمینیستییەکان چالاکییەکانیان دەرکەوتووە. هەروەها ((فاکتەرەکانی سەرهەڵدانی بزوتنەوەی ژنان لەنێوان کۆمەڵگەی ڕۆژئاوا و رۆژهەڵاتدا جیاوازی هەیە و ناکرێ بەیەک پێودانگ بپێورێن)) (ئارام سدیق، ٢٠٠٧، ل٢٤). لە وڵاتانی عەرەبیشدا بەگشتی بەهۆی زاڵبوونی کلتووری ئاینی ئیسلامی، فەزاییەکی ئاڵۆز و نەگونجاو بووە و دەرفەت بۆ ژنان نەڕەخساوە دەنگی خۆیان هەڵبڕن و گوزارشت لە هەست و هزر و ئایدیای خۆیان بکەن. تەنانەت باس لەوە دەکرێت، کە ((زاراوەی مێینەگەری بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لە وڵاتانی عەرەبیدا ساڵی (١٩٠٩) دەرکەوتووە، وەختێک (ملک حنفی ناصف)بە ناوێکی خوازراوەوە (باحثة البادیة) لە کتێبێکدا کۆمەڵێک گوتاری بە ناونیشانی (ئافرەتانە) بڵاوکردۆتەوە)) (المساعد، ٢٠٠٦، ل٧٣).

لە ئێرانیش ((ئەگەر بەشێوەیەکی واقعی بمانەوێ باس لە بزاڤی فیمینیستی بکەین، ڕەنگە ڕەگ و ڕیشەی بگەڕێتەوە بۆ شۆڕشی مەشروتە، بەڵام بە شێوەی کارا و پراگماتیزم، ژنان لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێران (١٩٧٩) بەولاوە هاتنە مەیدانەوە)) (پروین کابلی، http://www.mobarez-k.com/arshiv).

دوای هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی ئێران، ژنان دیسانەوە کەوتنەوە ژێرباری یاسا ئیسلامی و پان ئیسلامیزمییەکان، بەتایبەت لەدوای دەرچوونی یاسای پێڕەوکردنی پۆشینی (حیجاب)ی زۆرە ملێ و بەرتەسککردنەوەی ئازادییەکان و سەپاندنی یاسای دژە ژن، قورساییەکی زۆری خستە سەرشانی ژنان و ڕێگربوون لە هەوڵ و خەباتی ژنان، بۆیە لەو ماوەیەدا سست و لاواز دەرکەوتن، ((لە ساڵی (١٩٧٩) بەولاوە بە دەسپێکی شۆڕشێکی هۆشیاری و کاریگەر ناوزەد دەکرێت، بەتایبەت هاتنە سەر شەقامی بە کۆمەڵی ژنان لە ڕۆژی (٨)ی مارسی هەمان ساڵدا لە تاران، دروشمی یەکسانی بەرامبەرییان ڕاگەیاند)) (پروین کابلی،http://www.mobarez-k.com/arshiv)، بەڵام بزووتنەوەی ژنان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا وەکو مێژوو (دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی دامەزراندنی کۆماری کوردستان (١٩٤٦)، جیاوازبوو لە بزووتنەوە پۆست مۆدێرنەکانی تر، کە بەڕابەری (پێشەوا قازی محەمەد) دامەزرا. لەماوەی ئەو ساڵەدا توانی بە بەشداری پێکردنی ژنان لە چالاکی کۆمەڵایەتی و ئابووری و ڕامیاری و سیاسییەکاندا، ژنان لەماڵەوە بێنێتە دەرەوە، هەرچەندە حکومەت حکومەتێکی پیاوانە بوو، بەڵام ژنان لە پێوەندی هاویار و هاوکاریدا بوون و هەر لەو کاتەشدا (مینا خانم) هاوسەری پێشەوا (یەکێتی ژنانی کوردستان)ی دامەزراند) (هیمداد حوسێن،٢٠٠٨،ل٣٧) ئەم حزبە هەرچەندە دەنگدانەوە و چالاکی باشی هەبوو لە پەروەردەکردن و بە دیارخستنی ژنان، بەڵام دوور و نزیک هیچ ئاگاداری فیمینیزم وەک بزاڤێکی جیهانی نەبوون.

دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان هەرچەشنە جموجۆڵێکی سیاسی و مەدەنی لە ڕۆژهەڵاتدا بەتەواوی ڕوو لە کزی دەکەن، تا سەروبەندی شۆڕشی گەلانی ئێران هاوشێوەی ژنانی گەلانی ئێران، ژنانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پەیوەست دەبن بە حیزبەکان (حیزبە چەپ و ڕادیکاڵەکان، یان نەتەوەییەکان)، لەو کاتەوە ژنان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، وەکو کارەکتەرێکی مەیدانی چ لە باری سیاسی و چ لە باری چەکداری خەباتیان شانبەشانی پیاوان بەردەوام بووە، هەرچەندە بەهۆی داخراوی فەزای سیاسی ئێران، ڕێکخراوە فیمینیستییەکان لە ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بە شێوەی پێویست بوونیان نییە، بەڵام جموجۆڵە فیمینیزمییەکان لە ناوخۆ چ وەکو تاک چ وەکو گرووپ دەبینرێن و لە کەمترین دەرفەتدا، کە بۆیان بڕەخسێ بە دیاردەکەون، بەوێنە چالاکی بەرچاوی ژنان و کچانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ئەنجومەنە ئەدەبی و فەرهەنگی و هونەرییەکاندا، سەرەڕای ڕێگرییەکانی حکومەت ڕۆڵێکی چالاکیان هەیە. بە شێوەیەکی گشتی (کۆتایی دەیەی (١٩٩٠) و دەسپێکی دەیەی (٢٠٠٠) بە سەرهەڵدانی جوڵانەوەی فیمینیزمی ژنان لە ئێران و سەرهەڵدانی فیمینیزمی ژنانی کورد لە ناوخۆی ئێراندا دادەنرێت. چەمکی فیمینیزمی کوردی بەرەبەرە هاتە نێو ئەدەبیاتی فەرهەنگی و سیاسی و کۆمەڵایەتی کوردستان) (روئیا طلوعی، http://www.feministschool.com/spip.php?article7582).

هەروەها بەهۆی پەرەسەندنی ئینتەرنێت و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و دیالۆگ و گفتوگۆ، بزاڤی ژنان لە ناوخۆی ئێراندا گەشەیان سەند، بزووتنەوەی ژنان بەهۆی سەرکوتکردنەوە

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

نەیانتوانی ببنە دەنگێکی دیار و پەرەبسێنن. زۆرێک لە کارەکتەرە بەرچاو و چالاکەکانی ئەو بزاڤە بە کۆچی زۆرەملێی ڕوویان لە دەرەوەی وڵات کرد، کە ئەمەش لێدانێکی بەهێزبوو لە جەستەی ئەو جووڵانەوەیە و ناچاربوون دروشمی خەبات و چالاکییەکانیان لە ناوخۆی ئێراندا بەشێوەی چالاکی مەدەنی بەردەوامی پێبدەن، ژنە فیمینیستە ئێرانییەکان و ژنە چالاکەکانی بزووتنەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەردەوامیان بە خەباتی فیمینیستی داوە و چەندین ڕێکخراوی تایبەت بە ژنانیان دروستکرد، ژنانی ڕۆژهەڵاتیش لەرێی سایتە ئەلیکترۆنییەکانەوە زیاتر چالاکی خۆیان بەدەردەخەن بە وێنە گۆڤارێکی ئەلیکترۆنی مانگانەیان بەناوی (ژن) هەیە (بڕوانە: گ jingovar.blogfa.com)، لە دەرەوەش چەندین پارت و ڕێکخراوی ژنان خەریکی خەبات و تێکۆشانن.

خەباتی ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستان جیاواز لە خەباتی ژنانی فیمینیزمی لە جیهاندا دوو ئامانجی سەرەکییان هەیە: یەکەم خەبات لە پێناو ئازادی و سەربەخۆیی وڵاتدا، دووەم خەبات لە پێناو دەستەبەرکردنی مافەکانی ژن، چونکە ژنانی ڕۆژهەڵات دوو جار چەوساونەتەوە، جارێک وەکو کوردێکی رۆژهەڵاتی جارێکیش وەکو ژن، بۆیە خەباتی ژنانی ڕۆژهەڵات خەباتێکی دوالیزمیە.

٢-١: فیمینیزم لە شیعریی ژنانی رۆژهەڵاتی کوردستاندا:

شیعر زادەی سۆز و بیر و هەستەکانی مرۆڤە، ئەدەبیاتی کلاسیکی کوردیمان بە جۆرێک ئەدەبیاتێکی پیاوانەیە دەنگی ژن نابیسرێت، یەکەم ژنە شاعیری رۆژهەڵات (مەستوورەی ئەردەڵان) بووە، پێشەنگی شیعری نوێش (ژیلای حوسێنی)یە، کە بەدەنگێکی ژنانەوە شیعری نوێی کوردی باڵاپۆش کرد. دوا بەدوای ئەویش چەندین شاعیری دیکە، وەکو (سیمین چایچی، کولسوم عوسمان پوور، مریەمی قازی...) بوون بە دەنگێکی دیاری شیعری ژنانی رۆژهەڵات، بە شێوەیەکی گشتی پێوەندی نێوان ژن و شیعر عەشقە، عەشقی (نیشتمان، یار، منداڵ، دایکایەتی، ژن) ((ئەوەی ژن و شیعر بەیەک دەگەیەنێت عەشقە، عەشق لە ناو زماندا ئامادەبوونی هەیە، ئەو ئامادەبوونە ساتی بەریەککەوتنی زەمەنی شیعری و سەبجێکتی ژنێتییە)) (نیهاد جامی، ٢٠١١، ل ٣٤).

(ژیلای حوسێنی) لە شیعری (من و زەریا)دا گەمە ئیرۆتیکیەکانی بە شێوەی هێما (ڕەمز) دەردەبڕێت، بەڵام خوێنەر هەست بە مانا شاراوەکان دەکات و تێدەگات، کە چەند شاعیرانە چیرۆکێکی خۆشەویستیمان بۆ دەگێڕێتەوە:

مانگ و زەریا

با شەو بڵێ: لەگەڵ ئەستێرە پێک هاتووین

هەتا بەیان لەگەڵ شاژنی بەیان دەستە ملانم !

من جارێکیان بەو دووچاوەی خۆم مانگم دی

لەگەڵ زەریا پەیمانی بەست

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لەسەر سنگی شەپۆلێکا خەوی لێکەوت (ژیلای حوسێنی، ١٣٧٤، ل٥٢)

(سیمین چایچی) لە شیعری (شەو)دا بەرگێکی ژنانە بە بەری یەک بەیەکی وشەکاندا دەکات و بە زمانێکی تایبەتی ژنانەوە شوناسی ژنێتی بەرجەستە دەکات، ئەو زمانەش دەبێتە پردی نێوان ژن و شیعر، لەم ڕێیەوە خوێنەر بە ڕوونی ناسنامەی شاعیر دەخوێنێتەوە:

ئێستا شەوە
خەیاتی تەڕ دەسی خەیاڵ
کراسی ڕەشی پووڵەکەی
بۆ بیرەکانم دووریوە
منیش لەبەر چراتۆڕی تاسەی نیگات
کراسە شڕەی ڕۆژانم
بە یادی تۆ پینە دەکەم (سیمین چایچی، ١٣٧٧، ل٤٣)

شاعیر هێندە ژنانە دەدوێت گەر ناوی شاعیریش لاببرێت خوێنەر تێدەگا شاعیرێکی ژنە. ئەمەش جیاوازی نێوان شیعری ژنان و پیاوانە، کە دەبێت شوناسی ژنێتی لە شیعری ژناندا بەرجەستە ببێت.

لەپاش ئەم قۆناغەش کۆمەڵێک دەنگی بوێری ژنان بەدەرکەوتن، کە دەتوانین بە قۆناغی گەشەسەندنی بیری فیمینیستی لە ڕۆژهەڵاتدا دابنێن، ژنان لەم قۆناغەدا بوێرانە باس لە خۆشەویستی و عەشق و چێژی جەستەیان دەکەن، کە پێشتر تابۆ و ڕێگەپێنەدراو بووە، هەروەکو (ژیلای حوسێنی) بە ئاشکرا دەڵێت:

قەد ئەم ڕازە نادرکێنم
پێت ناڵێم چەند خۆشم دەوێی
ناتوانم... نا
هەرچەند دڵم
هێندەی نەماوە شەق ببا (ژیلای حوسێنی، ١٣٧٧، ل٩-١٠)

(هەڵاڵە سوهرابی) لە کۆپلە شیعرێکدا (خاتوون)ێک وەک ڕەمزی ژنانی وڵات بانگ دەکات و وشیاریان دەکاتەوە، هەموو تێروانیینە ئاینی و کۆمەڵایەتییەکان، کە بۆ کۆیلەکردن و پاوانکردنی ژنان لە کۆمەڵدا باون ڕەتدەکاتەوە:

ئێرە سەرەتای مێژوو نییە و
تۆش.... ژنی ئەم سەردەمە نیت...
بەهەشت لە ژێر پێتا نییە
لە کۆتایی شیعرەکەشدا دەڵێت:
ئەم جادەیە وێستگەی نییە
تا هەڵفری هەر ئاسمانە.. و
ئاسمانیش بەشی هەڵفڕینت ناکا (هەڵاڵە سوهرابی،http://rojhankok.blogfa.com)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

لێرەشدا شۆڕشی فیمینیستی مەودایەکی فراوانی لە بیر و هزر و جیهانبینی شاعیردا هەیە، کە دەڵێت ((ئەم جادەیە وێستگەی نییە)) دواتر فەلسەفە و دنیابینی شاعیر لیرەدا ڕاناوەستێ و زیاتر باڵا دەکات تا دەگاتە ئەدیوی بوون، کە دەڵێت: ((ئاسمانیش بەشی فڕینت ناکات)).

(تیشکە محەمەدپوور) یەکێکە لە دەنگە بوێرەکانی دیکە، پەردە لە سەر ڕەفتارە ناشرینەکانی پیاو بەرامبەر بە ژنان هەڵدەماڵێ، تەنها دەسپێکی شیعرەکە (عەجولانە دەبینم) بەسە بۆ پەرپاکردنی شۆڕشێکی هزری و فیمینیستی:

عەجولانە دەبینم

دەبینم

چۆن لە قولایی نوێندا وشیاریتان

دەمرێ

لە کۆتایی شیعرەکەشدا هەموو ئەو تێڕوانینە هەڵە و ناشایستەیەی کۆمەڵ بۆ ژن و نزمی پێگەی ژن هەڵدەوەشێنێتەوە، کە دەڵێت:

من جاویدانە دەبینم

من بێ سنوور دەڕوانم (تیشکە محەمەد پوور،٢٠١٦)

(ژیلا سەفایی) لە شیعری (کچ)دا، کچ بە ڕۆمانێک دەچوێنێ، کە پڕاوپڕە لە ڕووداو، ڕووداوێک کە هیچ کەس نایبینێ کاتێکیش بەڵگەیەک هەبێ بۆ پیشاندانی ڕوداوەکانی ژیانی، لەژێر هەر ناو بیانویەکدا بێت، دەشارێتەوە و دادەپۆشرێت:

کچ ڕۆمانێکە پڕ لە ڕووداو و

لە دواترین بەڵگەی تەمەنی

ئەنووسرێت

ببوورن هەڵەی چاپی بوو... (ژیلا سەفایی، ١٣٩١، ل٣٥)

(شەڤگەش) لە کورتە شیعرێکدا بە دوای ناسنامەی نەتەوەیی و شوناسی ژنێتی خۆی و هاونیشتمانانیدا دەگەڕێت، وەکو کوردێکی ڕۆژهەڵاتی و وەکو ژنێک تەنها یەک تاوانی هەیە کە ئەویش بێناوییە، مەبەستی شاعیر نەبوونی ناسنامەی نەتەوەیی و ناسنامەی ژنێتییە:

وشەیەکی بێ تاقەت و بێ ناز

هەردەم

لە سیلەی چاو ڕاژگە دەکات

تا سەر

تاکوو سەر

تاوانی بێتاوانیمان بێ ناوییە

بێ ناوی. (هەوار خزرزادە"شەڤگەش"، ١٣٨٩، ل٨)

(لەیلا سۆفی سوڵتانی) وەکو فیمینیستێک دەبێتە ڕابەر و پێشەنگی بزووتنەوەیەکی ژنانە، بانگی کچانی وڵاتەکەی دەکات و ئاگادار و وشیاریان دەکاتەوە لەوەی، کە ئەو وڵاتەی تێدا

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

دەژین وڵاتی پیاوانە و پیاوسالاری باڵی بەسەردا کێشاون، ژن لای ئەوان وەکو کائینێک تەنها بۆ پێداویستییە سێکسییەکان و خزمەتکردنی ئەوان خوڵقاون، مێژویی پیاوسالاری و چەوساندنەوەی ژن لەلایەن پیاوانەوە پیشان دەدات:

بۆ کچانی نیشتمانەکەم

ئەی کچانی نیشتمانی هەمیشە پیاو !

ئەوان، ئەوان !

هەموو لە وەسفی ئێمەدا

دەبنەوە پەپولە و

لە ناو خوێنیشماندا..

دەبنەوە جەلادەکانی مێژوو،

لە کۆتا دێریشدا دەڵێت:

هەموو دەیانەوێن بۆ ژوورەکانی نووستن و ئاشپەزخانە

چەند بێرەحمن ئەو پیاوان (لەیلا سۆفی سوڵتانی، ٢٠١٤، ل٢٤)

هەروەها لە شیعری (نیشتمانی ژن)دا، کە دەتوانین بە تەنها ئەم شیعرە بڕوانامەی شاعیرێکی فیمینیستی بوێری پێببەخشرێت، کاتیک لە چاوی خۆیەوە وێنای کەتواری ژیانی ژنانی وڵاتمان بۆ دەگوازێتەوە:

ئەمە وڵاتی منە

ئەمە دۆزەخە،

وڵاتی من بۆ ژن !

لە وێنەی بڵێسەی ئاگردا.

لە کۆپلەیەکی دیکەدا وێنەی دەروونی ژنان و تێروانین و دیدی پیاو بۆ ژن و هەموو ئەو کارەساتانە کە ژنان پێیدا تێپەریون، وەکو نایەکسانی و ستەم و باوکسالاری و بێدەنگکردن و بەکارهێنانی ژن وەکو ئامێرێک بۆ حەز و ئارەزووەکانیان و کویلەکردنی ژنان... پیشان دەدات:

ئێمە خورافەیەکی ڕەشین،

وەک بەختی خۆمان،

فانتازیایەکین

ئەوانی دی چێژمان لێوەردەگرن.

برینێکی وەهمیین ئێمە،

پیاو وەک خۆمان نایبینێت و باسی دەکا،

کەس نازانێ چەندە تاڵە

ڕۆیشتن بەناو کارەساتدا.... (لەیلا سۆفی سوڵتانی، ٢٠١٤، ل١٤-١٥)

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

(نیان فاتمی)ش بوێرانە لە کورتە شیعرێکدا بەدەنگێکی فیمینستانە و ڕەخنەئامێز ڕەخنە لە داب ونەریت دەگریت، کە ناهێڵێت دەنگە دژەباوەکان و بابەتە تابۆ و ئیرۆتیکییەکان تەنانەت لە شیعریشدا گوزارشتی لێبکەن:

قەسیدەکان مردوون
دڵ
بۆ نیشتمانی جەستە
شۆڕش ناکا
تەنانەت
ڕووت بوونەوە
لە شیعریشا قەدەغەیە (نیان فاتمی، www.niyann.blogfa.com)

شاعیر تێکستەکان بە مردوو دادەنێت، چونکە ناتوانن گوزارشت لە جەستەی خۆی بکات، (نیشتمانی جەستە) خوازەیە و مەبەست لە کەرەستەکانی ئیرۆتیکە، ناتوانێت تەنانەت لە شیعریشدا ڕووتبێتەوە بەو واتایەی، کە ناتوانن گوزارشت لە جەستەی خۆیان بکەن.

وەکو پێشتر ئاماژەمان پێدا خەباتی ژنانی ڕۆژهەڵات خەباتێکی دوالیزمییە، ئەمەش لە شیعرەکانیاندا ڕەنگیداوەتەوە و چەندین شاعیرمان هەیە، کە پێشمەرگەن و لە پاڵ خەباتی سیاسیدا خەبات لە پێناو مافەکانی ژنان و هەوڵی بەدیارخستنی کێشەکانی ژنان و چارەسەرکردنیان دەدەن، بۆیە زۆرجار شاعیر لە ڕێی خۆشەویستی نیشتمانەوە بۆ خۆشەویستی یار دەڕوانی، یان بە پێچەوانەوە، یانیش تێکەڵاوییان دەکات. (سوهەیلا قادری) بە سۆزێکی دایکانەوە لایەلایە بۆ کۆرپەکەی دەکات، وەکو پێشمەرگەیەک سۆزی دایکایەتی تیکەڵ بە سۆزی نیشتمانەکەی دەکات:

لای لای بینایی چاوەکەی دایە
ڕۆڵەی شیرینم ئاواتی دایە
کوردستان ئازاد، تۆش بەختەوەربی
ئارمانت حەقە پێی بگەی ڕەبی **(سوهەیلا قادری، ١٣٨٣، ل١٣٨)**

(لەیلا ساڵحی) لە شیعری (کیژی سوور خاوەن مانگە)دا لە دەسپێکەوە شناسی خۆی وەک ژنە شاعیرێک لە وشەی (تەوار)دا، کە وشەیەکی خوازراوە دیاریکردوە:

تەوارەکان
دڵیان سوورتر لە باران و
شوێنی دەنگیان
ئارشیوی سەردوولکەیە
ڕاهاتوون بە ترپەی دۆزەخ و
لە زگیانەوە
گرکانێک دەبێتە خودا و ئەوانیش

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

میحرابی دەبەن (لەیلا ساڵحی، ١٣٨٦، ل٢٦)

شاعیر دەیەوێ واقیعی ژنانی کۆمەڵەکەی پیشان بدات، بە دەنگێکی کۆ دەدوێت، کە گوزارشتە لە دەنگی هەموو ژنانی وڵاتەکەی، ئەو دۆزەخەی بۆیان سازدراوە، گرکانێک لە ناخی هەریەکەیاندا دروست دەکات، دەنگی شاعیر دەنگێکی فیمینیستییە، دەیەوێ بڵێ ژنان خۆیان مەشخەڵی هەستانەوەی خۆیانن، نەک ڕەگەزەکەی تر.

٢-٢: چەمکی ئیرۆتیک و ڕەنگدانەوەی لە شیعری ژنانی ڕۆژهەڵاتدا:

ئەدەبیاتی ئیرۆتیکی بەگشتی و شیعری ئیرۆتیکی بەتایبەتی، هەموو ئەو دەقانە دەگرێتەوە، کە لەو دیو ماناکانەوە باکگراوەندێکی ئیرۆتیکیان هەیە، شاعیر بەبێ پەردە و بە شێوەی ڕەمز، وشە و دەستەواژە وروژێنەرەکان بە شێوازێکی ئێستاتیکیانە و چێژبەخش دەردەبڕێت.

وشەی ئیرۆتیکا لە وشەی (ئیرۆتیک Erotic)ی ئینگلیزییەوە هاتووە، بە واتای حەز و ئارەزوی سێکسی، وشەی ئیرۆتیزم (Eroticim) لە زمانی ئینگلیزیدا بە واتای سەرنجدان و وروژاندنی ئارەزوو و حەزی سێکسی دێت، وشەی ئیرۆتیزم (Eroticim)یش لە وشەی (Eros)ی یۆنانییەوە وەرگیراوە، کە بە واتای خوای خۆشەویستی لای یۆنانییەکان دێت (بڕوانە: محمود القاعود، www.odabasham.net).

ئیرۆتیک لە شیعردا گوزارشت لە خۆشەویستی و سێکس و حەز و وروژان و ئارەزووی ڕۆحی و جەستەیی لە نێوان هەردوو ڕەگەزەکە دەکات، ئیرۆتک تەنها تێکەڵاوی جەستە و چێژوەرگرتن نییە، بەڵکو ئاوێتەبوونی ڕۆحە لە چاوگەی عەشق وخۆشەویستییەوە سەرچاوە دەگرێت و لە تێکەڵبوونی دوو جەستەدا بەرجەستە دەبێت. واتە ((جەستە تەنها ئامرازێک نییە بۆ جۆشدانی خەیاڵ و سۆز، بەڵکە جەستە دەبێتە پردێک بۆ بەیەکگەیشتن)) (مەولود، ٢٠١١، ل١٢٠). هەروەها ئیرۆتیک یان ئیرۆتیزم لە شیعردا نە پرۆسەیەکی سێکسی ڕووتە، نە پۆرنۆگرافییە (Pornograph) و نە خۆشەویستییە، بەڵکو پێکهاتەیەکە لە هەموویان، حەز و ئارەزووە سێکسی و پۆرنۆیی و خۆشەویستییەکان تێکەڵ بەیەک دەبن بە شێوەیەکی وا کە ئیرۆتیک دێتە بەرهەم. ((زاراوەی ئیرۆتیکا (Erotica)، کە پەیوەستە بە ئەدەب و هونەر. هەموو کارێکی ئەدەبی یان هونەریی سیما و توخمی وروژاندنی ئیرۆتیکی تێدا بێت، یان ببێتە مایەی خوڵقاندنی ئەو حەز و هەوەسە، پێی دەوترێت (بەرهەمی ئیرۆتیکا))) (فازیل شەورۆ، ٢٠١٦، ل٦٦).

ئیرۆتیکا مامەڵە لەگەڵ ئەدەبدا دەکات بە شێوەیەکی ڕەفتاری و دەرخستنی ئیستاتیکای پێداویستییە سێکسییەکان خەیاڵی، یان واقیعی بێت، بە ئامانجی وروژاندنی ئارەزوو و حەز و هەستی خوێنەر یان وەرگر. ئامانج لەمەشدا تەنها وروژاندنی جەستە نییە، بەڵکو وروژاندنی ئەدەبییە، بە دەربڕینێکی نیمچە ڕوون و خوازراو و هێمایی، بۆ گەیشتن بە ئێستاتیکا و شیعرییەتی هونەری دەق و چێژبەخشین.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

شیعری ژنانی ڕۆژهەلات کەمتر ئاوریان لەم لایەنە ئێستاتیکییەی دەق داوەتەوە، ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت، کە دەقی ئیرۆتیکیمان نەبێت، بەڵکو هەن بە ڕێژەیەکی کەم و بە شێوەی خوازە و هێما ئاماژەیان بۆ کردووە، یان بۆ مەبەستی وشیارکردنەوەی فیمینیستی شیعری ئیرۆتیکی دژە باویان وتووە، بە زۆریش لای ئەو شاعیرانە دەبینرێت، کە لە دەرەوەی ڕۆژهەلاتی کوردستان دەژین. دەتوانین بڵێین (لەیلا سۆفی سولتانی) لە کۆمەڵە شیعری (ناسینەوەی پەنجەکانی با)دا کۆمەڵە دەقێکی تەژی لە دەنگی ژنانە و هاواری فیمینیستی لەهەمان کاتدا لە بەرگێکی ئیرۆتیکی بزوێنەردا بە هونەروەرییەوە دارشتووە، جگە لە ڕیتم و مۆسیقایەکی ناوەکی بەتایبەت لە وشەکانی (هەمس و لەمس) لە شیعری (تەنیا شەوێک پڕ بێت لە خۆت)دا:

شەوێکم پێببەخشە پڕبێ لە خۆت

ئارامی شەوەزەنگ و سروەی بەیانم هەر خۆت بی

..

یەکەم هەمس و

یەکەم لەمس

یەکەمین کەس کە ئەیبینم... با هەر خۆت بی!

وەک شەتاو برژێ بە ناو قژما

بخزێ بە سەر بلووری جەستەما...

بە سۆزی دەنگت نا ئارامییم بلاوێنە،

جەستەم بکە پیانۆ و سەمفۆنیایەک بژەنە

هەموو وشەکانی دڵم بخاتە گۆ.

شاعیر بوێرانە بە دەنگێکی ژنانە و ئیرۆتیکییەوە لە تیکەڵاوبوونی جەستەی لەگەڵ ئەودا لە یەکەم بەریەککەوتنەوە دەگێرێتەوە، لە هیچ شتێ باکی نییە، لە کۆتاییدا دەڵێت:

ئەوسا با سیستەمی گەردوون گشت بشێوێ،

دار و بەردی بەسەر یەکەوە نەمێنێ. **(لەیلا سۆفی سولتانی،٢٠١٤،ل ٢٢-٢٣)**

(کەژاڵ گوڵ محەمەدی) لە کورتە شیعرێکدا بەبێ پەردە هەستەکانی خۆی دەردەبڕێت، وەکو ئەندازیارێکی لێهاتوو وشەکان هەڵدەبژێرێت و ڕیزیان دەکات، کە پڕن لە هەست و حەز و گەمەی ئیرۆتیکی و کەرەستەی ئیرۆتیکی چێژبەخش، خوێنەر یان وەرگر دەوروژێنێت و چێژی پێدەبەخشێت:

چەندە تینووم

کە لێوم ئەگاتە لێوی

بە حەسرەت تەزیووی لێوان

کە فێنکایی ناگاتە دڵ

زرم دەشکی

چاوەڕوانی و شکۆی شێوان (محەمەد سدیق و سۆران حوسێنی، ٢٧٠٧، ل٩١)

(سارا "بەهار" قوبادی) لە شیعری (سووراو)دا، ئیرۆتیکانە هەستەکانی دەردەبڕێت، (سووراو) جگەلەوەی کەرەستەیەکی ژنانەیە و ناسنامەی ژنێتی بە دەقەکە دەبەخشێت، کەرەستەیەکی ئیرۆتیکیشە، لە ناونیشانی شیعرەکەوە خوێنەر ناچار بە خوێندنەوەی شیعرەکە دەکات و سەرنجی ڕادەکێشێت:

ماچە دوورەکانت پۆلە هەنگی ورووژاوە

هەنگوێنی ژەهراوی دەرژێنێتە سووراوی لێوم (سارا "بەهار"قوبادی، ١٣٩١، ل٣٥)

(بەهار حوسێنی) بە دەنگ و ڕەنگێکی ئیرۆتیکیانەوە، دیمەنێکی پڕاوپڕ لە خۆشەویستی و عەشق و کردەی سێکسی ئاوێزان دەکات و چێژ بە وەرگر دەبەخشێت، بە شێوەیەک ئاراستەی جووڵە و هەنگاوە ئیرۆتیکییەکان سەرنجی خوێنەر یان وەرگر ڕادەکێشێت و بە بزوان و دروستکردنی وێنای کردارەکە وەرگر ناچار بە خوێندنەوەی وشە بە وشەی شیعرەکە دەکات:

نینۆکەکانم سوور کرد و

عەترەکەم لێ دا

تۆ لە نێوان من و ئاوێنەدا وەستا بوویت

پێکێکت تێکرد

من بەرامبەرت دانیشتبووم

دەنگی گۆرانییەکەم بەرزکرد و

خزامە باوەشت (بەهار حوسێنی، ٢٠١٥، ل١٧)

شاعیر لە ڕێی خەیاڵێکی ڕۆمانسییانە چێژ لەو ساتە خەیاڵییانە وەردەگرێت، کە حەز و خولیای گەیشتنە بە جەستەی پیاوێک، ئەو پیاوە لە خەیاڵی ئەو بوونی هەیە، وێستگەی یەکەم خۆئامادەکردن و خۆڕازاندنەوەیە بۆ ئەنجامدانی کردارەکە، سوورکردنی نینۆکەکان و لێدانی بۆن و ڕاوەستان لەبەر ئاوێنە، هەموو ئەمانە کەرەستەی ئیرۆتیکین، ڕەنگی (سوور) ڕەنگی خۆشەویستی و عەشقە لە سایکۆلۆژییەتی ڕەنگەکاندا، بۆن لێدان ساتی خۆئامادەکردنە، هەروەها ڕاوەستان لە بەردەمی ئاوێنەدا بینینی جوانییەکان و سەرنجدانە لە جوانی. وێستگەی دووەم دوای خۆڕازاندنەوە و خۆجوانکردن و گوێگرتن لە گۆرانییەکی خۆش، ئینجا قۆناغی خۆخزاندنە نێو باوەش دەست پێدەکات.

(سروە لەحمی) لە شیعری (خۆزگە)دا، خۆزگە و تاسە و حەزەکانی بۆ گەیشتن و تێکەڵاوبوونی ڕۆح وجەستەی لەگەڵ یار تەژی لە کەرەستەی ئیرۆتیکی دەردەبڕێت، وێنەی پیاو لای شاعیر پێویستییەکی ڕۆحی و جەستەییە، لە کۆپلەی یەکەمدا پێویستییە ڕۆحییەکان بەیان دەکات، وێنەیەکی خەیاڵی میتافیزیکی لە چواندنی (بەهەشت) بە (پیاو) و تەژی لە هەست و سۆزی ئیرۆتیکی دەکێشێت:

بەهەشتێکی ئەفسووناویت

پڕ لە ئاوازی فریشتە

دڵگەشترین حەسانەوە

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)

سەرخەوێکی نێو باوەشتە

لە کۆپلەی دووەمدا باس لە پێویستییە جەستەییەکانی دەکات، بە جووڵەیەکی ئەفسوناوی وێنەکە دەگوازێتەوە نێو سروشت و شاسواری خەونەکانی بە (دەریا) دەچوێنێت، ناڕاستەوخۆ ئاماژە بە کەرەستە ئیرۆتیکییەکان دەکات، لە دێڕی کۆتاییدا وەرگر لە واتا شاراوەکان دەگات، کە باس لە پێوەندی و تێکەڵابوونی جەستە و گەیشتن بە چێژی جەستە دەکات:

هیچ دەریایەک وەک تۆ نییە
بەخشندە و پڕ لە مرواری
ئۆقرە بدا بە دڵ، بە لەش
هەم شەپۆل و هەم کەناری (سروە لەحمی، ١٣٨٨، ل١٨)

ئەنجام

١.شەپۆل و ڕەوتە شیعرییە نوێیەکان لەپاش ساڵی(١٩٨٠) بە لێشاو هاتوونەتە نێو شیعری ڕۆژهەڵات، لەژێر کاریگەری ڕەوت و ڕێبازە نوێیەکانی ڕۆژئاوا و ئەدەبیاتی پۆست مۆدێرنیزم و سوریالی و دادایییەکان ، ڕەوتی فیمینیستیش یەکێکە لە رەوتە نوێیەکانی رۆژئاوایی.

٢.ئەدەبی ژنان شان بە شانی ئەدەبی پیاوان ڕۆشتووە و چ وەکو تاک چ وەکو گروپ و ڕێکخراو لە دەرەوەو ناوەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەتایبەت لە ناوخۆ لە ڕێگەی ئینتەرنێت و سایتە ئەلیکترۆنییەکان، ئەنجومەنە ئەدەبییەکانی شارە جیاوازەکانی ڕۆژهەڵات، فستیڤاڵ و کۆڕ و کۆڕبەندی ئەدەبی و شیعرییەکان، وێبلاگە تایبەتییەکانی نووسەران و شاعیرانەوە چالاکی ئەدەبییان هەبووە.

٣- بە شێوەیەکی گشتی شاعیرانی ئەم قۆناغە هەوڵیان داوە زمانێکی پاراو و کوردی پەتی بەکاربهێنن، جگە لە ڕەنگدانەوەی هەندێ زاراوەی ناوچەیی، لە ڕووی وێنەی شیعرییەوە هەموو جۆرەکانی وێنەی شیعری لە شیعری شاعیراندا بە تایبەت وێنەی فرە ڕەهەندی لای شاعیرانی نوێخواز زیاتر دەبینرێت، هەروەها گرنگییەکی زۆریان بە ئاوازی شبعریی لە قاڵبی غەزەلدا هەولی مانەوەی کێشی (عەرووز)ییان بە ناوەرۆکی نوێوە داوە، لە رووی ریتم و سەرواوە زۆر جار پەنایان بردۆتە بەر ئاوازی ناوە و سەروای ناوەوە بە دووبارەکردنەوە و کەرتکردن و لێکردنەوە و خاڵبەندی...لە سازانی ئاوازی شیعرییدا.

٤- بزاڤی فیمینیستی و خەباتی ژنانی رۆژهەڵات خەباتێکی دوالیزمییە، چونکە ژنان دوو جار چەوساونەتەوە، جارێک وەکو کوردێکی رۆژهەڵاتی، جارێک وەکو ژن. فشاری دەسەڵاتدارانی ڕژێمی ئێران نەیتوانیوە شکست بە خەباتی فیمینیستی بهێنێت و کپی بکاتەوە، بە هۆی کۆچی ئەو دەنگە نارازییەکانی ژنان و کۆچکردنیان بۆ دەرەوەی وڵات، ئەمەش زیاتر لە شیعردا بە تایبەت لە شیعری ئیرۆتیکیدا، کە دەنگێکی ڕاستەقینەی ژنانە ئازادی دەربڕین و گوزارشت کردن لە کەرەستە ئیرۆتیکییەکاندا دەبینرێت.

e-ISSN (2522-7130)   p-ISSN (2410-1036)

سەرچاوەکان

- به زمانی کوردی:
  - **کتێب:**

١- ئارام سدیق، (٢٠٠٧)، دۆزی ژن و هەزارەی نوێ، چ٢، چاپخانە ؟، سلێمانی.
٢- بەهار حسێنی،(٢٠١٥)، پشیلەیەک لە جانتادا، چ١،بڵاوکەرەوەی سەنتەری ڕۆشنبیری ڕێژیار.
٣-جیەن فریدمەن (؟)، فیمینیزم، و. فەرشید شەریفی، چاپخانەی کارۆ،شوین؟.
٤-حومەیرا موشیر زادە، (٢٠٠٥)، لە بزاڤەوە تا توێری کۆمەڵایەتی دووسەدە فیمینیزم، و.مراد حەکیم، ب١، چ١، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.
٥-ژیلای حوسێنی،(١٣٧٤)، گەشەی ئەوین، چ ١، چاپ و صحافی ارمان، نشر ژیار، سنندج.
٦-__________،(١٣٧٧)، قەڵای ڕاز، چ ١، بڵاوکەرەوەی ڕێکخراوەی بۆرەکەیی، تاران.
٧- سارا"بەهار" قوبادی،(١٣٩١)، گەشتێک لە نێوان وشە و ژمارەدا، چ١، ناشر انتشارات علمی کالج، سنندج.
٨- سالار حمەعەلی مستەفا، (٢٠١١)، دیالۆگ لەسەر پرسی ژن، چ١، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی.
٩- سوهەیلا قادری"گەزیزە"،(١٣٨٣)، تاسەکانم بۆ دایکم، چاپخانەی یەکێتی لاوانی دیموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، سوئید.
١٠- سۆران حوسێنی،(١٣٨٤)، هەساو (شیعر)، ناشر جوانبەخت، بانە.
١١- سۆزان ئالیس واتیکینز، (٢٠١٠)، فیمینیزم، و.ڕەسوڵ سوڵتانی- کارزان کاوسین، دەزگای چاپ و پەخشی حەمدی، لەبڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیر و هۆشیاری (ی. ن. ک)، سلێمانی.
١٢- عەباس سالح عەبدوڵلا، (٢٠٠٩)، فیمینیزم لە شیعری کوردیدا-کرمانجی خواروو، چاپخانەی بینایی، سلێمانی
١٣- فازڵ شەوڕۆ، (٢٠١٣) ، ٢ لێکۆڵینەوەی ئەدەب، هەولێر، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
١٤- کازیوە ساڵح،(٢٠٠٥)، فیمینیسناسی و جڤاکی کوردی، چ١، بڵاوکراوەی ئاراس، هەولێر.
١٥-لەیلا سۆفی سوڵتانی،(٢٠١٤)، ناسینەوەی پەنجەکانی با،چ١، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر.
١٦-محەمەد سدیق کەریم پوور- سۆران حوسێنی (٢٧٠٧)، ساباتی شیعر، چاپ دانش، کوردستان -بانە.
١٨- مهاباد قەرەداغی، (٢٠١٠)، لە فیمینیزمەوە تا هیومانیزم، ئا.خالید عەبدولکەریم حەمەلاو، چ١، بڵاوکراوەی ئاراس، هەولێر.
١٩-نورە فرج المساعد، (٢٠٠٦)، فیمینیزم فکر و ڕەوتەکانی، و. عەبدوڵڵا تاهیر بەرزنجی، چ١، چاپخانەی یاد، سلێمانی
٢٠-نوشین ساهندە، (٢٠٠٦)، نیتشە و فیمینیزمی هاوچەرخ، و. محەمەد کەریم، چ١، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

٢١-هەوار خزرزادە"شەڤگەش"،(١٣٨٩) ،غەمە چەتراوییەکانی باخچەیەک هەنار و کچێنی، چ١، چاپخانەی ناسێخ.
٢٢-هیمداد حوسێن(د.)،(٢٠٠٨)،ڕۆژنامەوانی کوردی سەردەمی کۆماری دیموکراتی کوردستان (١٩٤٣-١٩٤٧)، چ١، چاپخانەی ئاراس، هەولێر.

• **گۆڤار و ڕۆژنامەکان:**

٢٣-بزوتنەوەی فیمینیزم، (٢٠١٥)، لە بڵاوکراوەکانی گ ئایدیا، سلێمانی.
٢٤-حەمە مەنتک، (٢٠١٣)، شیعری پۆرنۆیی شێخ ڕەزای تاڵەبانی بە نموونە، ڕ. کوردستانی نوێ، ژ ٦٢٠٠.
٢٥-ژیلا سەفایی،(١٣٩١)، کچ (شیعر)، گ. مهاباد، ژ ١٤٠.
٢٦-ژیلای حوسێنی،(٢٠١٣)، یادێک لە ژیلای حوسێنی، گ مەهاباد، ژ١٤٦.
٢٧-سروە لەحمی،(١٣٨٨)، خۆزگە (شیعر)، گ. مهاباد، ژ٩٨.
٢٨-سمین چاپچی،(١٣٧٧)، شەو (شیعر)، گ. سروە، ژ ١٥٠.
٢٩-فازیل شەورۆ،(٢٠١٦)، زمانی ئیرۆتیکا و شیعرییەتی خەیاڵی ئیرۆتیکا، گ.ڕامان، ژ٢٢٨.
٣٠-لەیلا ساڵحی، (١٣٨٦)، کیژی سوور خاوەن مانگە (شیعر)، گ. مهاباد، ژ٧٤.
٣١-مهاباد قەرەداغی، (٢٠١٣)، فێمینیزم، گ. شیکار، ژ٢.
٣٢-نیهاد جامی، (٢٠١١)، زمانی شیعری و شوناسی ژنێتی، گ. نەوشەفەق، ژ٨٣.

• **تێزی ئەکادیمی:**

٣٣-ئەڤین ئاسۆس حەمە عەبدوڵڵا،(٢٠١٣)، فیمینیزم لە چیرۆکەکانی شێرزاد حەسەندا، (ماستەر)، فاکەڵتی زانستە مرۆڤایەتییەکان-سکوڵی زمان، زانکۆی سلێمانی.
٣٤-سابیر حوسێن ڕەسول، (٢٠١٠)، دیاردەی فیمینیزم لە ئەدەبیی مێینەی چەند نووسەرێکی کورد، (ماستەر)، کۆلێژی پەروەردە- زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.
٣٥-لاولاو عەبدولعەزیز ئەحمەد،(٢٠١٠)، جێندەر و کەڵەکەبوونی نایەکسانی سەرمایە لە کۆمەڵگای کوردیدا، (ماستەر)، کۆلێژی ئەدەبیات، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.
٣٦-ڕێزان ساڵح مەولود،(٢٠١١)، پێگەی ژن لە دیدی قوبادی جەلیزادە و نەزار قەبانیدا، (دکتۆرا)، کۆلێژی پەروەردە-زانستە مرۆڤایەتییەکان، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر.

• **نامەی ئەلیکترۆنی :**

٣٧-تیشکە محەمەد پوور، (٢٠١٦) ، شیعر، ٢٠١٦/٥/١٠.

• **سایتە ئەلیکترۆنییەکان:**

٣٨-پەروین کابلی، تاریخ سازی برای فمینیسم در کردستان یا لاک زدن مبارزات کمونستها
http://www.mobarez-k.com/arshiv)
٣٩-ڕۆیا طلوعی، فمنیسم کوردی و راز ان اسلحەی مقدس!
(http://www.feministschool.com/spip.php?particle7582).
٤٠-فەرەیدون ئەرشەدی (وێبلاگی نووسەر)(www.farydshiri.blogfa.com).

e-ISSN (2522-7130)   p-ISSN (2410-1036)

٤١-محمود القاعود،الكتاب المقدس والإيروتيكيه، (www.odabasham.ne)).
٤٢-نیان فاتمی (وێبلاگی نووسەر) (www.niyann.blogfa.co).
٤٣-هەڵاڵە سوهرابی(وێبلاگی نووسەر) (http://rojhankok.blogfa.com).

ملخص البحث

هذا البحث "تجربة الحركة الشعرية النسائية في شرق كردستان ١٩٨٠-٢٠١٤" وهي دراسة وصفية تحليلية تاريخية حيث تقوم بمسح تاريخ الشعر الكردي لكردستان الشرقية ، وتحدد مراحلها التاريخية وتظهر خصائصها مقارنة مع الشعر الحديث، فيما يتعلق بالشكل والمحتوى. و تحتوي الدراسة القصائد الجمالية والحساسة للجوانب والشعور المنظورة للحياة والمجتمع الحقيقي. سبب اختيار هذا الموضوع هو أنه لا توجد دراسة أكاديمية في هذا المجال وخاصة في مجال الشعرالنسوي الحديث في كردستان الشرقية. تتكون الدراسة من مقدمة حيث تذكر الحركة النسوية في العالم ، إيران وشرق كردستان. وينتهي البحث ببعض الاستنتاجات.

Abstract

This Research" The experience of Feminist Poetry Movement in Eastern Kurdistan 1980-2014" is a historical analytical descriptive study where it surveys the history of Kurdish Poetry of Eastern Kurdistan ،identifies its historical stages and shows its characteristics comparing them with those of modern poetry regarding form and content. Moreover ،the study shows the poems esthetic and critical aspects and poets perspectives for life and real society. The reason for choosing this topic is that there is no academic study in this area especially in the area of modern poetry of Eastern Kurdistan. The study consists of an introduction where it mentions feminist movement in the World ،Iran and Eastern Kurdistan.The research ends with some conclusions.

e-ISSN (2522-7130) p-ISSN (2410-1036)